

LISA (LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE ABSTRACTS)

Saša Zupanič, Maribor

UDK 02 : 002.6

UDK 659.2 : 002.6

Povzetek

Prispevek govori o podatkovni zbirki LISA, ki s svojim širokim pokrivanjem primarne knjižnično - informacijske literature predstavlja trenutno enega vodilnih svetovnih informacijskih orodij za bibliotekarske in informacijske strokovnjake. Na začetku so na kratko prikazane še druge, v svetu priznane informacijske službe, podobne LISA, čemur sledi kratek opis nastanka in razvoja LISA. Poudarek je na vsebinski strukturi ter možnostih njene vsestranske uporabe, kamor sodijo tako nudenje SDI profilov kot obširne bibliometrične analize stanja in razvoja knjižnično - informacijskih znanosti v posameznih nacionalnih ali mednarodnih okvirih. Precej pozornosti je posvečeno danes najrazvitejši in uporabniku najprijaznejši obliki LISA - na kompaktnem disku. V zaključku so prikazane možnosti vključitve naše edine bibliotekarske strokovne revije Knjižnica v podatkovno zbirko LISA.

UDC 02 : 002.6

UDC 659.2 : 002.6

Summary

This assignment outlines LISA (Library & Information Science Abstracts) database which widely covers primary Library and Information Science literature, being one of the world leading secondary information tools for Library and Information scientists at the time. Other similar information tools as well as the development of LISA are briefly described. The anatomy of its contents and possibilities of its universal use, such as provision of SDI profiles or detailed bibliometric analyses of national or international state and development of Library and Information Science is drawn.

A considerable part of the article deals with the most developed and the user-friendliest form of LISA - LISA on CD-ROM. The paper is concluded with possibilities for inclusion of the Slovene single professional librarianship journal "Knjižnica" in the LISA database.

1. Uvod

Bibliografske podatkovne zbirke za različna strokovna področja so preko računalnikov v svetu dosegljive že skoraj dve desetletji. Tradicionalna, tiskana oblika raznih abstraktov in indeksov pa ima še veliko daljšo zgodovino (npr. Chemical Abstracts izhaja že več kot 80 let). Če so se torej pomena sekundarne obdelave gradiva nekatere znanstvene discipline začele zavedati že v začetku tega stoletja, se morajo danes ob nazadržni ekspanziji informacij tega vse znanosti zavedati še toliko bolj. Še več, razvoj informacijske tehnologije je in bo tudi v prihodnje prinašal neslutene možnosti, ki jih je treba, kot za današnji čas nekaj vsakdanjega, sprejeti v naše k tradicionalnosti nagnjene misli, če hočemo, da nas čas ne bo prehitro povozil. Danes namreč razne "full-text" baze, po vrhu vsega pa še hipertekstovno urejene, bibliografske baze že močno izpodrivajo. Še posebej to velja za dobičkonosne znanstvene discipline, kot so npr. medicina, farmacija itd. Dobiti tekmo s časom danes vsekakor ni lahko, saj se koristne novosti v informacijski tehnologiji pojavljajo - lahko bi rekli - čez noč.

Knjižnično - informacijske znanosti so svoje prve informacijske pripomočke dobile nekje sredi tega stoletja. Tako sta R. N. in C. Muriel Lock v poznih 40. letih v Veliki Britaniji začela izdajati bibliografske podatke in izvlečke iz tekoče literature za potrebe študentov bibliotekarstva (Tomlinson, 1986). Bolj organizirane in profesionalne informacijske službe so začele nastajati nekoliko kasneje, njihov namen pa je bil in je še vedno, služiti bibliotekarski in informacijski stroki s kvalitetnim pregledom nad že napisanim, torej nad že obstoječim znanjem. Pri tem igra ažurnost vedno večjo vlogo.

LISA (Library and Information Science Abstracts) je ena izmed petih v svetu močno uveljavljenih bibliografskih podatkovnih zbirk za področje knjižnično - informacijskih ved. Na Slovenskem imamo prav to zbirko brezplačno dostopno tudi na CD-ROM, zato je bila obdelava naslovne teme toliko bolj prijetna in nazorna.

Poskušala bom nadrobneje prikazati tako slabe kot dobre strani LISA. Več pozornosti bom posvetila njeni vsebini in možnostim uporabe, ne le kot informacijskega pripomočka, temveč tudi kot vsestranskega indikatorja stanja v posameznih nacionalnih knjižnično - informacijskih okoljih. LISA obstaja danes na paleti različnih nosilcev informacij, ki lepo odražajo razvoj informacijske tehnologije v obdobju obstoja LISA. Vendar v nalogi ne bom obravnavala vseh z enako pozornostjo, in sicer iz različnih razlogov. Tradicionalna, tiskana oblika LISA je za nas, ki že imamo možnost uporabe LISA

na kompaktnem disku, skorajda neuporabna. Nudi sicer določene podatke, ki jih LISA na CD-ROM ne (npr. razlago klasifikacijskih kod, kratek seznam literature, ki je bila napisana na temo LISA, seznam ljudi, ki delajo na projektu LISA itd.), vendar predstavlja to le nekaj naslovnih strani in kolofon Letnega indeksa. Podobno je z danes morda že "zastarelimi" mikrofili, nekoliko drugače pa je z LISA online, kjer je ažuriranje podatkov daleč najhitrejše (vrhunski znanstveniki potrebujejo prav to). LISA je pri nas online dostopna preko gostitelja iz Kalifornije DIALOG, razlog za ne vključevanje te oblike LISA v nalogo pa je seveda cena. Ostane nam torej samo še LISA na CD-ROM, ki jo bom podrobneje obdelala. V zaključku bom z nekaj lastnimi razmišljanji odgovorila na vprašanje vključitve revije Knjižnica v podatkovno zbirko LISA.

2. Sekundarna obdelava primarne knjižnično-informacijske literature v svetu

V svetu obstaja danes pet pomembnejših sekundarnih informacijskih služb za knjižnično - informacijske znanosti. Te so: Bulletin Signalétique. Sekcija 101. Science de l'Information (BS) iz Francije, Information Science Abstracts (ISA) iz ZDA,

Library and Information Science Abstracts (LISA) iz Velike Britanije, Library Literature (LL), ki jo izdeluje H. W. Wilson Company iz New Yorka in Referativnyj Zhurnal. Sekcija 59. Informatica (RZI) iz Rusije. Slednja pod imenom Informatics izhaja tudi v angleški verziji (Buckley, 1982).

Struktura vseh je zelo podobna, izjema je le LL, ki ne vsebuje izvlečkov. Moj namen ni podajati primerjav med omenjenimi servisi, želela bi le na kratko osvetliti vsebinske modifikacije med njimi. Te lahko strnemo v tri točke:

1. različna stopnja interdisciplinarnosti

2. zajemanje različnih vrst gradiv

3. različna stopnja internacionalnosti

Omenjeni elementi lahko bistveno vplivajo na kvaliteto in popolnost določene bibliografske podatkovne zbirke. Dostop do široke mednarodne knjižnično - informacijske literature sicer ne prinaša bistvenih kratkoročnih razvojnih možnosti v svetu, omogoča pa hitrejši razvoj posameznih nacionalnih knjižnično - informacijskih strok, kar pa lahko ima dolgoročno gledano tudi velik vpliv na bodoče vrhunske znanstvene dosežke v bibliotekarsstvu in informatiki.

3. Nastanek in razvoj LISA

Predhodnica današnje LISA je Library Science Abstracts (LSA), ki jo je v 50. letih začela izdajati Library Association (LA), torej združenje knjižničarjev Velike Britanije. Urednika te sekundarne publikacije, ki je izhajala štirikrat letno, sta bila R.N. in C.M. Lock, delo pa je bilo bolj ali manj prostovoljno. Leta 1968 se iz LSA razvije LISA, njen prvi polno zaposlen profesionalni urednik pa je bil Tom Edwards (Tomlinson, 1986). Ob nastanku LISA je LA sklenila kooperativno pogodbo z Aslib, ki je LA naložila obdelavo bibliotekarske literature, Aslib pa literature informacijskih znanosti (Edwards, 1969). Leta 1980 se je ta pogodba iztekla in ni bila obnovljena, tako da je od tega leta dalje LISA v celoti produkt LA. Poleg LISA LA izdaja tudi Current Tehnology Index (mesečni in letni indeks pomembnejših člankov iz tehničnega časopisja) in British Humanities Index (četrtletni vodič po britanskem časopisju humanističnih ved) (Tomlinson, 1986).

LISA izdeluje osem rednih oslužbencev in manjša skupina zunanjih sodelavcev, ki delajo izvlečke iz neangleških publikacij.

Odločitev o kompjuterizaciji produkcije LISA je bila sprejeta leta 1975, nekoliko kasneje kot pri ISA, BS in RZI. Računalniško podkrepljeno delo je bilo neprimerljivo učinkovitejše od prejšnjih ročnih metod dela, kljub temu pa je zaradi začetniških težav ob uvajanju računalnikov prihajalo med leti 1976 in 1979 do zamud v izhajanju LISA (Moore, 1979).

Leta 1976 se tiskani obliki LISA pridruži LISA na mikrofiših in na magnetnih trakovih, ki so že omogočali online dostop do zbirke preko raznih komercialnih gostiteljev (danes je LISA online dostopna preko DIALOG-a, ORBIT-a in BRS-ja) (Moore, 1988). S tem se je vloga LISA v informacijski komunikacijski verigi izredno povečala. Kot pri mnogih drugih podatkovnih bazah je tudi online iskanje po LISA naraščalo in v letu 1979 prineslo 25% celotnega dobička LISA, leta 1983 pa je to razmerje naraslo že na 37% (Tomlinson, 1986). Cena za iskanje po LISA online je bila in je še vedno precej visoka, kar je pokazala tudi anketa, ki je za obdobje pred januarjem 1986 pokazala, da se je kar 85% uporabnikov pritoževalo nad visokimi stroški (Moore, 1987).

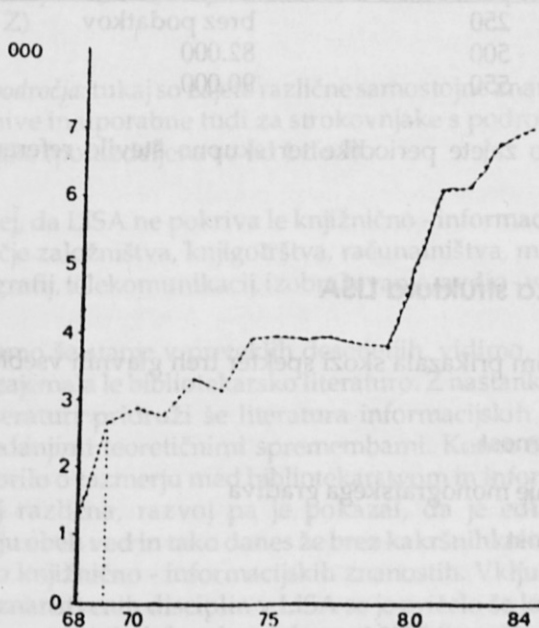
Januarja 1982 se pogostost izhajanja tradicionalne, tiskane oblike LISA poveča na enkrat mesečno (pred tem je bila LISA dvomesečnik) (Tomlinson, 1986), kar velja še danes.

Ideja o LISA na CD-ROM se pojavi leta 1984, do realizacije pa pride maja 1987 (Moore, 1988). Optični disk omogoči neposreden dostop do podatkovne zbirke LISA, kar pomeni dostop, pri katerem se ni več treba opirati na vmesnika. Za končne uporabnike postane dostop do informacij iz LISA

brezplačen, kar pomeni korak bliže k UNESCO-vi deklaraciji o splošni dostopnosti do informacij.

Kljub naraščajočemu poudarku na elektronskem publiciranju se ostalim medijem LISA ne odpoveduje. Zavedati se je namreč treba, da se večina uporabnikov izven Zahodne Evrope in ZDA zaradi telekomunikacijskih in tehničnih ovir še vedno poslužuje tradicionalne, tiskane oblike LISA (Tomlinson, 1986). Zanimivo je razmišljanje urednika LISA gospoda Moorea (1987) ob prvi komercialni izvedbi LISA na CD-ROM. Takole pravi: "Mnogi članki, ki govorijo o bibliografskih bazah na CD-ROM, se tematike lotevajo zelo ozko. Eni CD-ROM označujejo kot modno muho ali celo moderno igraro, drugi spet kot pogrebca vseh ostalih online medijev. Vsi pa delajo isto napako, saj vidijo revolucionaren, namesto evolucionaren pomen te nove tehnologije. Pri LISA optičnega diska ne vidimo kot nadomestila vseh ostalih medijev, temveč nam pomeni le del normalnega razvojnega procesa".

Poglejmo še grafični prikaz rasti (širitve) LISA od njenega nastanka leta 1968 do 1984 (Grafikon 1). Graf prikazuje število obdelanih enot oz. referenc na leto (Tomlinson, 1986).

Grafikon 1: Število dodanih referenc k podatkovni zbirki LISA na leto (od 1968 do 1984)

Poglejmo te podatke še tabelarično (Tabela 2):

leto	približno število dodanih referenc
1969	2600
1971	3000
1974	3800
1978	3850
1980	4900
1984	7000

Tabela 2: Število dodanih referenc k podatkovni zbirki LISA v določenih letih

Jasno je vidna stagnacija med leti 1975 in 1979, torej v času prehoda LISA na računalniško obdelavo in izreden vzpon v začetku 80. let, ko se LISA usmeri v internacionalnost.

Tabela 3 nam kaže rast števila časopisov, zajetih v podatkovno zbirko LISA ter skupno število referenc (podatki so približni ter povzeti po različnih virih (Edwards, 1972, Tomlinson, 1986, Terbille, 1990):

leto	število zajete periodike v LISA	skupno število referenc
1972	250	brez podatkov
1986,	500	82.000
1990	550	90.000

Tabela 3: Število zajete periodike ter skupno število referenc v LISA v določenih letih

4. Vsebinska struktura LISA

Vsebino LISA bom prikazala skozi spekter treh glavnih vsebinskih značilnosti LISA:

1. interdisciplinarnost
2. slabo pokrivanje monografskega gradiva
3. internacionalnost

4.1. Interdisciplinarnost LISA

Knjižnično - informacijske znanosti so izrazito interdisciplinarne vede. Močna razvejanost posameznih ved povzroča težave pri določanju meja med njimi, zato je tudi predmetno področje bibliotekarstva in informacijskih

znanosti še vedno precej odprto vprašanje. Predmetno področje se tudi nenehno širi, saj so knjižnično - informacijske znanosti v razvoju, ki prav v zadnjem času doživljajo svoj razcvet s tem, ko aplicirajo nase tehnološke novosti. Temu razcvetu trenutno še ni videti konca. Torej dokončne definicije predmetnega področja knjižnično - informacijskih znanosti ne moremo in ne smemo postavljati (Tomlinson, 1986).

Omenjena "slaba" definiranost predmetnega področja knjižnično - informacijskih znanosti povzroča ljudem, ki delajo na projektu LISA, obilo težav. Nujno je bilo namreč treba vsaj okvirno definirati razpon, namen, cilje in smeri bibliotekarstva in informacijskih znanosti, da bi lahko prišlo do dobrega pokrivanja tiste primarne literature, ki je relevantna za bibliotekarske in informacijske strokovnjake. Konstanten razvoj informacijske tehnologije zahteva, da LISA sproti širi svoja področja dela. Tako se je v zadnjem času obdelava razširila tudi na literaturo, ki govori o avtomatizaciji v knjižnicah, o elektronskem publiciranju, o sistemih upravljanja s podatkovnimi zbirkami itd. (Tomlinson, 1986).

Gradivo, ki ga LISA zajema je glede na vsebino razdeljeno na dva dela:

1. *glavna področja*: zajemajo knjižnično - informacijske znanosti (porazdeljena so od A do Z)
2. *stranska področja*: tukaj so zajete različne samostojne znanstvene discipline, ki so zanimive in uporabne tudi za strokovnjake s področja bibliotekarstva in informatike (porazdeljena so od 1 do 9).

Vidimo torej, da LISA ne pokriva le knjižnično - informacijskih ved, temveč tudi področje založništva, knjigotrštva, računalništva, muzealstva, arhivistike, bibliografij, telekomunikacij, izobraževanja, avdio - vizualnih medijev...

Če pogledamo še stanje v preteklih desetletjih, vidimo, da je predhodnica LISA LSA zajemala le bibliotekarsko literaturo. Z nastankom LISA se bibliotekarski literaturi pridruži še literatura informacijskih znanosti, kar je v skladu s tedanjimi teoretičnimi spremembami. Konec 60. let se je namreč veliko govorilo o razmerju med bibliotekarstvom in informatiko. Stališča so bila precej različna, razvoj pa je pokazal, da je edina perspektiva v združevanju obeh ved in tako danes že brez kakršnihkoli metodoloških ovir govorimo o knjižnično - informacijskih znanostih. Vključevanje drugih samostojnih znanstvenih disciplin v LISA se je pričelo še kasneje. Sredi 70. let so knjižnice v razvitih državah začele pretresati finančne težave, tehnološki razvoj pa je omogočal vsaj delno zmanjševanje le-teh. Aplikacija dosežkov elektronike, računalništva v knjižnice je interdisciplinarnost knjižnično - informacijskih znanosti povečala. Preberemo lahko (Tomlinson, 1986), da so bile leta 1980 druge samostojne znanstvene discipline v LISA zastopane s

6%, leta 1984 pa že z 11%. Predvidevamo lahko, da se bo ta odstotek v bodoče še zviševal.

4.2. Razmerje med zajemanjem monografskega in periodičnega knjižnično - informacijskega gradiva v LISA

Analiza citatov, ki jo je Dansey (1973) naredil za literaturo s področja knjižnično - informacijskih ved, je pokazala, da predstavlja število referenc za neperiodično gradivo precejšen delež vseh referenc. To pomeni, da so knjižnično - informacijske znanosti po značaju bliže družboslovnim in humanističnim, kakor pa naravoslovno - tehničnim vedam. Danseyjeva in Edwardsova (1971) ugotovitev, da je šibka točka LISA nepokrivanje monografskega gradiva (neperiodika je tedaj predstavljala le 13% baze (Tomlinson, 1986)), je leta 1974 privedla do izboljšav v tej smeri. V LISA so se v precejšnji meri začeli vključevati bibliografski podatki in abstrakti knjig in konferenčnega gradiva, v letu 1980 pa še doktorskih disertacij in pomembnejših ameriških vladnih poročil, ki jih je LISA dobivala preko National Technical Information Service (NTIS). V letu 1983 je bila neperiodika v LISA zastopana že s 25% (Tomlinson, 1986). Torej lahko rečemo, da podatkovna zbirka LISA nudi predvsem širok dostop do referenc iz svetovne knjižnično - informacijske periodike (iz obdelave je avtomatično izključeno tisto časopisje, ki prinaša le kratke notice o novostih, o dogodkih... (Edwards, 1972), takšen časopis so npr. naše Knjižničarske novice), vpogled v monografsko knjižnično - informacijsko literaturo pa s širokim pokrivanjem le-te omogoča ameriški Information Science Abstracts (ISA). Zaradi teh razlik med LISA in ISA in zaradi obojestranskih želja po popolnosti, bi lahko povezava obeh v nekakšen vzajemni servis privedla do še kvalitetnejše sekundarne informacijske službe in do zmanjševanja stroškov na obeh straneh. O povezavi anglosaksonskih informacijskih služb, ki sekundarno obdelujejo literaturo knjižnično - informacijskih znanosti, je bilo govora že pred letom 1968, torej še za časa Library Science Abstracts (LSA), vendar tedaj do dogovorov ni prišlo zaradi različnih stališč pri definiranju področij delovanja (Edwards (1972), tedanji urednik LISA, si je zelo prizadeval za vzpostavitev enotne angleškokovoreče informacijske službe). Današnje ekonomsko stanje LISA in ISA očitno še ni tako pereče, da bi bilo treba ponovno misliti na povezovanje, je pa povsem jasno, da se v svetovnem okviru sekundarna obdelava precejšnjega dela knjižnično - informacijske literature podvaja. Še posebej se podvaja obdelava tiste literature, ki v knjižnično - informacijskem svetu - kot rečemo - kaj velja (predvsem periodika z visokim impact faktorjem).

4.3. Internacionalnost LISA

Usmeritev v internacionalnost po okrogli mizi leta 1980 v Manili (število referenc iz Tretjega sveta se tega leta glede na leto 1979 poveča kar za 14,5krat), ki jo je organizirala IFLA in na kateri je bilo ugotovljeno, da je bibliotekarska periodika dežel v razvoju relativno slabo zastopana v knjižnično - informacijskih abstraktih in indeksih (Buckley, 1982), pomeni za LISA skok v prihodnost. LISA si bo tako razširila svoj prodajni trg ter prehitela tekmece pri osvajanju v bodoče morda bolj pomembnega Tretjega sveta. Povsem razumljivo je namreč, da bodo večje knjižnice, še posebej pa bibliotekarske šole dežel v razvoju, ki bodo hotele vstopiti v svetovni razvoj knjižnično - informacijskih ved, postale naročnice tistih informacijskih orodij, ki bodo zajemala tako " vrhunsko" knjižnično - informacijsko literaturo, kot tudi njihovo domačo. Internacionalnost, s čimer označujemo ne le upoštevanje knjižnično - informacijske literature dežel v razvoju, temveč vso tujejezično - neangleško gradivo v LISA, povzroča sicer nekaj negotovanja pri uporabnikih bibliotekarsko razvitih dežel, češ da kvaliteta vsebine LISA pada. Tako je npr. Američan Terbille (1990) zapisal, da je LISA sicer res edina, ki pokriva mednarodno knjižnično - informacijsko literaturo, da pa bi si smela dovoliti uporabljati nekoliko višje kriterije pri odločitvah o vključevanju nove periodike v sekundarno obdelavo. Trditev, da je z internacionalizacijo LISA nekoliko izgubila na svoji kvaliteti v celoti, zagotovo drži. Drži pa tudi, da se je morda manj kvalitetni tujejezični (predvsem neangleški, neevropski in neameriški) literaturi pri LISA na CD-ROM in online zelo lahko izogniti (veliko težje se je ob iskanju s pomočjo Boolovih operatorjev izogniti nekvalitetni angleški literaturi). Torej omenjeni, sicer redki, ameriško-evropski očitki bolj kot vsemu drugemu služijo lastnemu slavošpevu.

Ugotovili smo, da z internacionalizacijo LISA vrhunski bibliotekarski in informacijski strokovnjaki - uporabniki LISA - ničesar ne izgube (kvečjemu pridobe možnost širšega vpogleda). Na drugi strani pa je za dežele v razvoju vključitev njihove periodike v LISA izrednega pomena. Prvič predstavlja to zanje potrditev njihovih dosedanjih prizadevanj, kar jim daje nov zagon, drugič, kar je za hitrejši razvoj posameznih nacionalnih knjižnično - informacijskih strok najpomembnejše, pa tako močna povezava s svetom zmanjšuje beg možganov v razviti svet.

Ena izmed večjih ovir pri vključevanju nove periodike v LISA je neredno ali celo nepošiljanje obveznih izvodov posameznih časopisov. Na srečo se lahko LISA pri preskrbovanju z večino primarnih dokumentov nasloni na British Library (Buckley, 1982). Druga težava so jezikovne bariere, v LISA so namreč vsi izvlečki narejeni v angleškem jeziku. Izvlečke iz neangleških publikacij dela manjša skupina zunanjih sodelavcev, dokumentalistov, ki obvladajo multilingvistično delo (Tomlinson, 1986). Pri pisanju izvlečkov se dokumen-

talisti pogosto poslužujejo avtorskih izvlečkov ali povzetkov iz primarne literature, vendar ti niso vedno narejeni v obliki, ki bi bila primerna za neposreden prenos v LISA. Avtorski izvlečki so včasih tudi dvomljive kvalitete, zlasti v bibliotekarski literaturi pa se pogosto sploh ne pojavljajo (Edwards, 1972). Upamo lahko, da je prikazano stanje iz leta 1972 standardizacija objav v strokovnem časopisu do danes že izboljšala.

LISA je leta 1986 zajemala približno 20 do 25% neangleških referenc (Tomlinson, 1986), 20% naslovov periodike je iz Tretjega sveta in tudi 25% naročnikov LISA je iz tega dela sveta (Buckley, 1982). Slednji podatki veljajo za leto 1981.

Poglejmo še zastopanost literature v LISA po posameznih jezikih (Tabela 5) (Terbille, 1990) v letu 1990:

jezik primarne literature	zastopanost v LISA v %
angleščina	65
nemščina	6,9
ruščina	5,9
francoščina	3,5
italijanščina	0,8
španščina	0,5
ostali evropski j.	0,7
ostali (predvsem afriški in azijski j.)	16,7
skupaj	100%

Tabela 5: Zastopanost literature v LISA po jezikih (1990)

Leta 1986 je bila v LISA zajeta literatura iz 34. jezikov iz 79. držav (Tomlinson, 1986), za leto 1990 pa beremo že o približno 100. državah (Terbille, 1990).

V primerjavi z drugimi informacijskimi službami LISA močno prednjači v pokrivanju mednarodne knjižnično - informacijske literature (Terbille, 1990), zato je tudi njen prodajni trg najširši. Manj je LISA uporabljiva le za tista razvita področja sveta, ki imajo za knjižnično - informacijsko literaturo organizirane svoje lastne informacijske službe (npr. ISA v ZDA).

5. LISA na različnih medijih

Kot je bilo že omenjeno, obstaja danes LISA vsaj na štirih medijih: v tradicionalni, tiskani obliki, na mikrofilih, v online komercialnih podatkovnih zbirkah in na CD-ROM.

5.1. LISA na CD-ROMu

CD-ROM je 4,72- diametričen disk, ki ima 540 megabitov pomnilniške kapacitete, kar je ekvivalentno s približno 240.000 stranmi teksta na A4 formatu. Informacije so zapisane v digitalni obliki, berljive pa so s pomočjo laserskega žarka. Za uporabo CD- ROM potrebujemo poleg mikroračunalnika in ustreznega iskalnega programa še CD-ROM bralnik (Moore, 1987). Kot vodič po CD-ROM služi invertirana zbirka (ta zavzema približno 50% kapacitete diska) in drugi indeksi, ki so potrebni za dostop do informacij. Zato je CD-ROM idealen za podatkovne baze z velikostjo 200 do 300 megabitov (obseg LISA je bil leta 1987 približno 75 megabitov, baza pa narašča za približno 6 megabitov letno) (Moore, 1987).

SPIRS (Silver Platter Information Retrieval System) je naredil enega svojih prvih poskusnih CD-ROM prav s podatkovno bazo LISA. Poskusni disk je bil nared maja 1985, sledila pa je predstavitev proizvoda na številnih konferencah. Zanimanje zanj je bilo izredno (Moore, 1987). Maja 1987 se LISA na CD-ROM na trgu pojavi že v komercialni obliki (Moore, 1988), kot resno, v poslovne namene uporabno tehnologijo, pa so CD-ROM priznali šele leta 1988 (Kanič, 1990). Torej je LISA pri osvajanju novih tehnoloških možnosti - lahko bi celo rekli - prehitevala čas.

Želja po četrtnem ažuriranju LISA na CD-ROM se je že na začetku zaradi velikih stroškov zdela neizvedljiva. Odločitev za letno ažuriranje je predstavljala letno naročnino v višini okoli 1000. US \$. Omenjena vsota nekako sovпада s stroškom osem - urnega iskanja po LISA online na leto, kar je manj kot 10 minut tedensko. Ta izračun sicer še ne pomeni prepričljivega komercialnega uspeha LISA na CD-ROM, ji pa daje vsaj določeno finančno perspektivo (Moore, 1987).

Nabava LISA na CD-ROM je dokaj zapleten postopek. Naročnik sklene pogodbo s Silver Platterjem in plača letno naročnino. Začetni naročnik dobi podatkovno bazo LISA, ki zajema reference od leta 1969 do zadnjega polletja (od srede leta 1991 se LISA na CD-ROM ažurira vsake pol leta) do sklenitve pogodbe. Ob koncu polletja mora naročnik star disk vrniti, v zameno pa za doplačilo dobi nov CD-ROM, ki je na novo ažuriran. Ob prekinitvi pogodbe mora naročnik vrniti celoten disk, naročnina pa se mu upošteva kot neke vrste licenca oziroma pravica do uporabe določenih proizvodov (Moore, 1987). Pogodba je torej takšna, da na nek način Silver Platterju in LISA zagotavlja dokaj trajne naročnike. Možno je sicer LISA na CD-ROM tudi enkratno naročiti in jo tudi obdržati, vendar znaša naročnina kar 5000 US \$, zato je takšnih naročnikov izredno malo (Moore, 1987).

5.2. Iskanje po LISA na CD-ROMu

Iskalni programi Silver Platterja so za vse bibliografske podatkovne baze, ki jih SP opremlja, enaki ali vsaj zelo podobni (Terbille, 1990). Podatki so razvrščeni po iskalnih poljih, ki so pri LISA na CD-ROM naslednja:

- TI (naslov v angleščini)
- TO (naslov v originalnem jeziku primarne publikacije)
- AU (avtorji in imena raznih organizacij, institucij, družb, sistemov...)
- ED (urednikovo poročilo; za korporativna dela)
- SO (vir publikacije)
- PY (leto izdaje primarne publikacije)
- LA (jezik primarne publikacije)
- AB (izvleček)
- FH (poglavje v tiskani obliki LISA)
- DE (deskriptorji; gre za kontrolirano indeksiranje)
- CC (klasifikacijska koda)
- DA (leto vnosa publikacije v LISA)
- AN (številka izvlečka iz tiskane oblike LISA)
- XR (omogoča, da se posamezni deli korporativnih del, npr. konferenčne publikacije, izpišejo hkrati v enem zadetku) (Moore, 1988).

Iščemo lahko po prostem tekstu (torej po vseh poljih hkrati) ali po posameznih iskalnih poljih. Ukazi za iskanje, prikazovanje, izpisovanje... podatkov so uporabljivi na dva načina: s pomočjo funkcijskih tipk na tastaturi ali preko vgrajenega menijskega dela. O ukazih in njihovi uporabi bi se dalo še veliko napisati, vendar se mi to zaradi dobrih navodil za iskanje po LISA na CD-ROM, ki so na voljo v NUK, ne zdi pretirano smiselno.

Iskanje po bazi LISA seveda temelji na konvencionalnem načinu, torej z uporabo Boolovih logičnih operatorjev (AND, OR, NOT, vmesni proksimativni operator with in near ter uporaba prednostnih okroglih oklepajev). Slabosti tega načina iskanja informacij so že lep čas znane, obstajajo že novi, boljši načini, vendar le-ti zaradi ekonomskih interesov velikih komercialnih podatkovnih zbirk, ki po večini uporabljajo Boolov način iskanja informacij, ne morejo široko prodreti v svet.

Modifikacije v okviru določene iskalne besede ali besednega sklopa, ki jih prinaša sintaktična raznolikost, odpravljamo ali vsaj zmanjšujemo z desno trankacijo oziroma z desnim ročnim odrezom (relevantni zadetki se tako ne izgubljajo po nepotrebnem).

5.3. Dodatne možnosti uporabe LISA na CD-ROMu

LISA na CD-ROM je v primerjavi z LISA na drugih medijih (zaradi hitrosti iskanja informacij in relativne cenenosti) izvrsten pripomoček za opravljanje SDI profilov vsakič, ko je baza na disku dopolnjena z novimi dokumenti ter za izvajanje raznih bibliometričnih analiz, s pomočjo katerih lahko ugotovljamo značilnosti razvoja knjižnično - informacijskih znanosti na določenem širšem ali ožjem geografskem področju.

Uvedba SDI profilov iz podatkovne baze LISA na CD-ROM v ponudbo visokošolskih in univerzitetnih knjižnic naj bi bila v prvi vrsti namenjena strokovnemu osebju, zaposlenemu v knjižnicah in informacijskih centrih (Popovič B., 1990) ter profesorjem in študentom knjižnično - informacijskih znanosti. SDI pomeni preskrbovanje določenega uporabnika z njemu potrebnimi in željenimi informacijami, za kar mora informacijski posrednik dobro poznati njegovo specifično področje dela, torej njegov profil. Ker pa zanimanje za določeno temo ni vedno trajno in ker se tej temi lahko spriti pridružujejo še druge, mora imeti informacijski posrednik z uporabnikom SDI pogoste in neprekinjene stike. Torej pomeni uvedba SDI profilov v ponudbo knjižnice zanj dodatno in zahtevno obremenitev. V kolikor uporabnik informacijskemu posredniku zaupa, lahko zanj SDI predstavlja veliko razbremenitev, saj zahteva od marsikoga, še posebej pa od strokovnjakov družboslovne in humanistične usmeritve, pridobivanje novih informacij izredno veliko napora.

Nudenje SDI uslug je ob nabavi LISA na CD-ROM uvedla tudi Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, s tovrstno ponudbo pa misli tudi v prihodnje nadaljevati. Povečevanje zanimanja za strokovno branje je namreč nujno, če hočemo slediti razvoju bibliotekarske in informacijske znanosti v svetu.

Druga možnost uporabe LISA na CD-ROM je analiziranje stanja in razvoja knjižnično - informacijskih znanosti. LISA namreč s svojim pokrivanjem primarne knjižnično - informacijske literature omogoča vsestransko kontrolo nad stanjem, razvojem, trenutnimi poudarki v posameznih nacionalnih (to velja seveda le za države, ki so v LISA zajete) ali mednarodni knjižnično - informacijski znanosti. Bibliometričnih analiz nam tako danes ni več treba delati "peš", temveč s pomočjo računalnika.

Analize so hitre in natančne in nam dajejo podroben prikaz dolgoročnih ali trenutnih značilnosti vede. Žal s pomočjo LISA ne moremo delati analize citatov, se pa v ta namen lahko poslužujemo indeksov citatov.

Ker trenutno edina slovenska strokovna bibliotekarska revija Knjižnica še ni zajeta v obdelavo LISA, nam zgoraj omenjene prednosti za naše nacionalno področje še niso dosegljive.

O vključitvi Knjižnice v podatkovno zbirko LISA se že nekaj časa govori, in ker "govorice" navadno tudi nekaj prinašajo, lahko vendarle upamo, da bo do tega v kratkem res prišlo. Poglejmo pa sedaj, kaj s tem pridobi svet (mi zagotovo veliko). Pred osmimi leti je bila narejena kvalitativna analiza člankov in referenc iz revije Knjižnica za obdobje 1974 - 1983 (Popovič, Ambrožič; Južnič, 1984). Dala je dokaj klavrne rezultate, pa jih kljub temu poglejmo. "Slovensko bibliotekarstvo je izrazito mlada stroka, zato so zanj značilne tipične karakteristike vede v nastajanju, kot npr.: pomanjkanje teoretičnih temeljev, usmerjenost na neposredno prakso, "individualizem" avtorjev, odsotnost mladih in angažiranih raziskovalcev, nesistematičnost, nekumulativnost in nepovezanost bibliotekarskih strokovnjakov, odsotnost globaknega analitično-empiričnega raziskovalnega pristopa, pomanjkljivo spremljanje bibliotekarskih dosežkov v svetu, pomanjkanje temeljnih priročnikov in učbenikov itd." Takšno je bilo torej stanje pred slabim desetletjem. Omenjene pomanjkljivosti so se začele v zadnjem času ene manj, druge bolj sistematično, odpravljati. Prav gotovo je današnje stanje veliko manj črno, saj so bile že spremembe v obdobju mojega študija bibliotekarstva močno vidne. Le ponovna podrobna analiza stanja danes, pa bi dala relevantne rezultate, na katere bi se v prihodnje lahko opirali. Na zgoraj zastavljeno vprašanje je torej na tem mestu nemogoče eksaktno odgovoriti.

6. Zaključek

V članku, ki je pred nami, sem govorila o podatkovni zbirki LISA. Ugotovila sem, da je tematika izredno obširna in da je pričujoči zapis zaradi nepopolne obdelave nekaterih področij nepopoln. Nič ni napisanega o indeksiranju, o invertirani zbirki, zanimiva bi bila tudi primerjava LISA na vseh štirih medijih...

Slovenskemu prostoru je LISA na CD-ROM dostopna že dve leti, za večjo uporabo baze pa bi ji v prihodnje kazalo posvetiti nekoliko več propagande. Prvi korak k širjenju uporabe so pripravljena navodila za iskanje bo bazi v slovenščini. Na večji krog uporabnikov SDI profilov iz LISA na CD-ROM pa se NUK že danes pripravlja. Žalostno bi namreč bilo, da bi kvalitetne in hitre informacije ostajale brez svojih bralcev.

Literatura:

Buckley, B.J.: The coverage of library /information science periodicals from developing countries by the major abstracting and indexing services. - IFLA Journal, 8(1982)4, str. 379-387.

Edwards, T.: Library & Information Science Abstracts. A new service for librarians and documentalists. - Library Association Record, 71(1969)2, str. 41-43.

Edwards, T.: The case for LISA's present arrangement. - Library Association Record, 73(1971)3, str. 46-48.

Edwards, T.: LISA and the comprehensive control of library and information science literature. - International Library Review, 4(1972)1, str. 67-70.

Kanič, I.: Katalogi in bibliografske zbirke na CD-ROM. Informacija korak bliže uporabniku. - Knjižnica, 34(1990)3, str. 77-101.

Library & Information Science Abstracts. Annual Indexes. - London, 1990.

Moore, N.L.: Problems and prospects for LISA. - Library Association Record, 81(1979)8, str. 381.

Moore, N.L.: LISA on CD-ROM - leading the way. - Library Association Record, 89(1987)56, str. 237-238.

Moore, N.L.: Searching LISA on the Silver Platter CD-ROM system. - Program, 22(1988)1, str. 72-76.

Popovič, B.: Profesionalizacija zaposlenih v knjižnicah in informacijskih centrih v Sheffieldu, Velika Britanija. - Knjižnica, 34(1990)3, str. 103-111.

Popovič, M., Ambrožič, M., Južnič, P.: Nekaj značilnosti razvoja slovenskega knjižničarstva v novejšem obdobju. (Ob kvalitativni analizi člankov in referenc v reviji Knjižnica za obdobje 1974- 1983). - Knjižnica, 28(1984)3-4, str. 176-198.

Terbille, C.: LISA on CD-ROM. - Optical Product Review, (1990) , str. 26-28.

Tomlinson, D.M.: LISA: anatomy of an abstracting service. - The Indexer, 15(1986)2, str. 83-86.